

Reflektioner över Religions- och övertygelsefrihet under kampen mot COVID-19-pandemin

År 2020 innebär en unik situation för kristendomen i Europa, och i själva verket för hela världen. Detta år hindras kristna i många länder från att samlas för att i gudstjänster högtidlighålla påskens händelser, Jesu Kristi korsfästelse, död och uppståndelse. Anledningen är myndigheters rättsliga åtgärder för att bromsa spridningen av det mycket smittsamma Sars-CoV-19-viruset och särskilt för att skydda utsatta grupper från den dödliga Covid-19-sjukdom som viruset orsakar. Förbudet mot påskfirandet i kyrkor är bara ett exempel på långtgående begränsningar gällande utövandet av många mänskliga rättigheter och medborgerliga friheter världen över. Åtgärderna är ett led i försöket att genomföra fysisk distansering på ett effektivt sätt och förhindra att infektionen sprids från person till person.

Eftersom det i modern tid inte har förekommit någon jämförbar begränsning av religionsfriheten eller andra grundläggande rättigheter och eftersom dessa rättigheter vanligtvis ses som den rättsliga ryggraden i vår demokrati och för rättsstatsprincipen i Europa, har den tematiska gruppen för mänskliga rättigheter vid Europeiska kyrkokonferensen¹ noggrant övervägt vad som står på spel. Gruppen har dragit följande slutsatser:

1. Den nya typen av coronavirus är en allvarlig utmaning för mänskligheten. Utan vidsträckt immunitet, utan vaccin och utan godkänt läkemedel, har detta pandemiska utbrott en potential att sätta nationella hälsosystem över hela världen ur funktion och orsaka fler dödsfall än medicinskt indikerat av viruset självt. Det är därför av yttersta vikt att bromsa spridningen så att nationella hälsosystem kan hålla jämna steg med infektionshastigheten och behandla alla personer som blir sjuka vid varje tidpunkt.
2. Det bästa sättet att tygla epidemin är att starkt begränsa fysisk kontakt mellan människor. Detta innebär att aktiviteter som inte är absolut nödvändiga måste begränsas till ett minimum. Att stänga ner företag, stänga butiker, avbryta kommersiella, kulturella och idrottsliga evenemang, till och med att förbjuda privata sammankomster och fester, innebär dock att man kraftigt inskränker flera grundläggande rättigheter förankrade i nationell, internationell och europeisk rätt.
3. Begränsningarna inkluderar Religions- och övertygelsefrihet (FoRB), som innefattar varje individs frihet att ”ensam eller i gemenskap med andra, offentligt eller enskilt, utöva sin religion eller tro genom gudstjänst, undervisning, sedvänjor och ritualer”².
4. Vissa grundläggande rättigheter – som samvetsfrihet och yttrandefrihet – förutsätter inte sociala kontakter vilket andra rättigheter av nödvändighet gör. Religions- och övertygelsefrihet, föreningsfrihet och mötesfrihet är rättigheter som är nära knutna till gemenskaper och

¹ Förkortas vanligen EKK i Finland och KEK i Sverige.

² Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, art. 9.

sammankomster och påverkas därmed särskilt av de nuvarande åtgärderna.

5. Den europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna, liksom andra människorättsinstrument, nämner särskilt folkhälsan som ett skäl för att begränsa FoRB. Vissa stater har till och med förklarat nationellt nödläge, vilket också, enligt konventionen, möjliggör vissa begränsningar av grundläggande rättigheter. Men även nationella konstitutioner som inte nämner konkreta skäl för att begränsa FoRB tar alltid hänsyn till andras grundläggande rättigheter liksom konstitutionella värden som legitimt kan begränsa rätten att utöva FoRB. I konfliktsituationer balanseras därför dessa rättigheter och värden mot varandra. Så är fallet till exempel med den tyska grundlagen.
6. Nuvarande begränsningar av grundläggande rättigheter, inklusive FoRB, är därför i allmänhet legala och acceptabla utifrån ett människorättsligt perspektiv. Skyddet för de svaga och utsatta är också ett ytterst viktigt värde ur ett religiöst perspektiv och måste balanseras gentemot behovet av gemenskap och samling.
7. I tider av förföljelser, massakrer och folkmord, liksom vid tidigare pandemier, har kyrkor varit platser för tillflykt och tröst för många troende. Men det är viktigt att konstatera att det aktuella förbudet mot samlingar, inklusive gudstjänster, inte är avsett som religiös diskriminering eller förföljelse. Åtgärden avser att skydda människoliv, både de troendes och andra samhällsmedlemmars.
8. Men alla begränsningar av grundläggande rättigheter måste ha en rättslig grund, vara nödvändiga, ändamålsenliga och proportionerliga i förhållande till det ändamål de tjänar och den rättighet de begränsar. Principen om likabehandling, inklusive åtgärdernas soliditet, måste också beaktas. Inom juridisk praxis leder dylika anspråk till komplexa bedömningar och en komplicerad balansgång vilket medför beslut från fall till fall.
9. Det nuvarande hotet – akut och farligt som det är – befriar i allmänhet inte verkställande eller lagstiftande makt från dessa krav. Vår rättsordning är beroende av dem. Röster från det rättsliga samfundet och från flera religiösa gemenskaper frågar sig om alla åtgärder är proportionerliga eller om det är en rimlig åtgärd att "stänga ner", särskilt med tanke på att alla aktörer bör behandlas lika, med beaktande av målen för deras agerande.
10. Samtidigt kräver aktualiteten och faran i situationen att regeringarna tar synnerligen allvarliga och långtgående beslut med mycket kort varsel och i många fall utan tidigare erfarenhet att luta sig mot. Det kan hävdas att medicinska institutioner under en tid redan har varnat för faran med en pandemi och till och med föreslagit nödplaner. Även om sådana varningar hade följts och bättre pandemiplaner hade utarbetats i förväg, så hade den uppkomna situationen varit ny och hotande för alla som har politiskt ansvar. Samhället, rättighetsinnehavarna, måste vara medvetet om att de nuvarande begränsningarna främst tjänar det moraliska imperativet att skydda människoliv och inte, med några få beklagliga undantag, används för andra politiska syften.
11. Även om det därför alltid är nödvändigt i demokratiska rättsstater att noga följa, ifrågasätta och

kontrollera regeringens handlingar, särskilt när de kringskär de grundläggande rättigheterna, så är inte tiden nu inne för att missförstå ”civil olydnad”. Denna uppmaning inkluderar också religiösa gemenskaper som tvekar inför att behöva när de behöver fira sina högtider – påsk, pesach och ramadan – utan det vanliga sociala livet och de fysiska ritualer som är förknippade med dem.

12. Om medborgare tvivlar på att en åtgärd är legal, är det legitima och lämpliga sättet att gå tillväga att uppmana domstolarna att utvärdera och vid behov korrigera åtgärden i fråga. Att handla så är inte ett tecken på bristande solidaritet, utan att utöva en annan grundläggande rättighet – den om rättssäkerhet.
13. Dessa aktuella frågor är komplexa. Det är särskilt svårt att bedöma vad som krävs för att skydda mänskligt liv samtidigt som man uppmärksammar att mänsklig värdighet är mer än mänskligt liv och att människor behöver sociala kontakter. Detta medför att domstolar måhända inte kan ta ställning till klagomål i brådskande ordning och avge förhandsavgöranden. Det kan ta veckor, ja till och med månader, innan det rättsliga systemet har haft möjlighet att utvärdera alla åtgärder.
14. Även om man i relation till vissa av åtgärderna helt klart kan fråga sig om de är tillräckliga och proportionerliga, och behandlar olika samhällsaktörer på ett likvärdigt sätt, så bör medborgare med olika tro och övertygelse visa tålamod och god vilja. De bör fortsätta att följa myndigheternas föreskrifter i syfte att skydda andra från infektion. Och de bör erbjuda sin hjälp där som begränsningar i det sociala livet orsakar särskilda svårigheter.
15. Samhället som helhet, och regeringar i synnerhet, måste vara uppmärksamma på att situationen inte för med sig långtgående svårigheter enbart för ekonomiska aktörer, utan även för många redan utsatta grupper: våldsoffer och offer för familjevåld, barn med inlärningssvårigheter, människor som bor ensamma och saknar familj, och många andra. Det krävs snabba och målmedvetna åtgärder för att lindra bördan för sådana grupper. Religiösa samfund kan här spela en viktig roll.